

Creștinismul în Africa. Configurația actuală*

Pr. Drd. Ion MANEA

I. Creștinismul în Africa

„Într-o zi pe când stăteam jos și citeam, am auzit murmurându-se și cântându-se. Sub un copac erau trei bărbați, trei femei și un copil. Unul dintre bărbați se putea observa clar că era conducătorul lor, iar una din femei ținea în brațe copilul. Conducătorul zornăia pietricele într-o tigvă și cânta o rugăciune. A stropit cu apă din tigvă atât copilul, cât și mama și i-a dat copilului o bucată de cărbune. Mai târziu l-am întrebat pe acel bărbat: «ce făceai acolo?» El mi-a răspuns: «noi, poporul Pokot, vorbeam cu Dumnezeu, rugându-l să vindece acel copil bolnav». L-am întrebat: «vorbeai cu Dumnezeul Pokot sau cu Dumnezeul europenilor?» Conducătorul a zâmbit și mi-a spus: «Este un singur Dumnezeu». Apoi i-am spus: «acum avem un cuvânt pentru religie, care este a vorbi cu Dumnezeu». L-am întrebat: «care este numele rugăciunii care ai rostit-o?» El a spus: «binecuvântare pentru un copil bolnav»¹.

După o evoluție strălucitoare din perioada primelor sale veacuri, creștinismul din Africa a cunoscut două mari încercări: este vorba mai întâi de sciziunea ortodocșilor copti, etiopieni și alții, după Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon, iar pe de altă parte de stăpânirea islamică începută din secolul al VII-lea. Astfel, deși se intitulează ca Patriarhie a întregii Africi, Patriarhia Alexandriei nu a putut, datorită acestor eve-

---

* Referat susținut în cadrul studiilor doctorale la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu și dat spre publicare la recomandarea PC Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr.

¹ Rev. Mc Govern, 21 ian. 1982, în S. Clements, „The Catholic Church in Kenya: A Center of Hope”, în *Pro mundi vita*, Africa Dossier, 22 (July, 1982), p. 15, apud Elizabeth Isichei, *A History of Christianity in Africa, from antiquity to the present*, Society for Promoting Christian Knowledge, (SPCK), London, 1995, p. 353.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

nimente, să aducă o contribuție remarcabilă în misiunea de încreștinare din Africa. De aceea răspândirea credinței ortodoxe printre indigenii africani rămâne un fenomen ce poate fi consemnat doar de la începutul secolului al XX-lea. Reprezentanții ortodocșilor de culoare au început să călătorească prin Europa și America pentru a lua contact cu Bisericile ortodoxe de acolo și pentru a le cere sprijinul².

Există o tendință ca creștinismul african să fie tratat doar în contextul misiunilor creștine. În Africa, creștinismul este considerat a fi o religie de import împreună cu islamismul și iudaismul. Din acest motiv, s-a putut vorbi despre creștinismul african mai ales odată cu expansiunea colonialismului. Această atitudine este, într-o anumită măsură, greșită deoarece creștinismul s-a dezvoltat în Africa, mai ales în partea de nord a continentului, chiar de la începuturile lui. Apostolul care a propovăduit Evanghelia în Africa a fost Sfântul Apostol Marcu și, așa-dar, se cuvine să spunem că creștinismul în Africa este de origine apostolică. Cu toate acestea, multe dintre instituțiile creștine au pătruns în Africa ca parte a ceea ce presupunea expansionismul occidental³.

Creștinismul a ajuns în Africa la scurt timp după evenimentele legate de moartea și învierea Mântuitorului. Ca urmare a propovăduirii Sfântului Apostol Marcu avem astăzi Biserica Coptă și pe cea Etiopiană cu elementele lor unice adaptate culturii și mentalității oamenilor. Așa-dar se poate spune că creștinismul s-a constituit și în Africa ca parte indigenă, fiind adânc înrădăcinat în istoria continentului. Creștinismul african comportă astfel suficientă vechime pentru a fi considerat o religie africană tradițională.⁴ De asemenea, din mijlocul său au apărut autorii patristici de o mare valoare, precum Tertulian, Origen, Clement al Alexandriei și Fericitul Augustin. De asemenea reprezentanți ai creștinismului din Africa au contribuit în mare parte la dezvoltarea

---

² P.S. Dr. Antim Nica, „Negrii ortodocși din Africa de Est și lupta lor pentru autonomie bisericească”, O XIX (1967), nr. 1, p. 3.

³ John Kent, *The unacceptable face. The Modern Church in the Eyes of the Historian*, London, 1987, apud Marc S. Spindler, „Writing African Church History (1969-1989). A Survey of Recent Studies”, in *Exchange, Journal of Missiological and Ecumenical Research*, vol. 19, 1990, nr. 1, p. 74.

⁴ John S. Mbiti, *African Religions and Philosophy*, London, Heinemann (Second Edition), 1991, p. 223.

Pr. Drd. Ion Manea

creștinismului în sine, precum și la apărarea dogmei. Astfel aceștia iau parte la sinoadele ecumenice și locale ale Bisericii, au contribuții majore la dezvoltarea monahismului, a cultului și a învățământului religios prin vestita școală catehetică din Alexandria. Totodată pământul „continentului negru” a fost și el udat cu sângele martirilor.

Creștinismul în Africa cunoaște în ansamblul său o măreție deosebită, având mii de biserici locale, odată cu sosirea negustorilor portughezi, mai târziu cu sosirea coloniștilor misionari, iar în secolul XX prin bisericile care au luat naștere după anul 1960, an în care majoritatea țărilor africane și-au dobândit independența.

I. 1. Începuturile creștinismului în Africa

Creștinii din Africa mărturisesc îndeobște aceeași tradiție: „Când Iisus a fost prigonit de «Irod cel european», Dumnezeu L-a trimis în Africa și prin aceasta știm că africanii au innăscută înclinarea lor spre creștinism”⁵.

Cum am menționat mai sus, creștinismul s-a răspândit de-a lungul coastei mediteraneene, în nordul Africii, profitând de condițiile cunoscutei „Pax Romana”. Provinciile nord-africane au fost puternic romanizate. Coasta nordică a Africii, de la Leptis Magna, din Libia și până în Mauritania, este, începând din secolul al IV-lea, expresia cea mai clară a stilului de viață roman, care se manifestă în construirea vilelor, termelor, bazilicelor și amfiteatrelor. De aceea s-a considerat de multe ori că răspândirea intensă a creștinismului în Nordul Africii s-ar datora unor misionari veniți mai repede de la Roma decât direct din Orient fără intermediere romană⁶. Limbile greacă și latină erau deja încetățenite ca limbi folosite în comerț, administrație, armată și învățământ, astfel că mesajul creștin s-a propovăduit și pe tărâm african în aceste limbi. Cu toate acestea, de timpuriu în istoria sa, creștinismul în Africa a început să fie accesibil și în limbile popoarelor africane. De aceea, în Egipt, teologia creștină era exprimată în termenii culturii cop-

---

⁵ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 17.

⁶ Claudio Moreschini și Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine I (de la Apostolul Pavel până la Constantin cel Mare)*, traducere de Hanibal Stănciulescu și Gabriela Sauciuc, Polirom Iași, 2001, p. 361-362.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

te⁷. Bisericele din Egipt, Nubia și Etiopia erau în strânsă legătură cu restul Bisericilor din Est. Coptii au început să fie persecutați din secolul V de către Bizanț pentru aderarea lor la doctrina monofizită, ce a fost condamnată prin hotărârile Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon din anul 451. Totuși, la începutul secolului al VII-lea, Biserica Coptă din Egipt număra 100 de episcopi și câteva milioane de credincioși. De aceea pentru a împiedica dezvoltarea Patriarhiei Melkite, susținută de Constantinopol, dar și pentru a se elibera de dominația bizantină care dorea triumful ortodoxiei calcedoniene, coptii i-au sprijinit pe arabi să ocupe Egiptul între anii 630-643, socotindu-i chiar eliberatori. Din nefericire însă arabii i-au persecutat secole de-a rândul și pe ei, ca și pe ortodocșii melkiți, rămași fideli Constantinopolului⁸. Însă ceea ce a contribuit în mod esențial la supraviețuirea Bisericii în Egipt a fost faptul că creștinismul devenise deja parte din cultura nativă egipteană de pe valea Nilului. Biblia și Sfânta Liturghie fuseseră deja traduse în limbile copte din secolul al III-lea.

Un alt element ce a ajutat la supraviețuirea Bisericii Copte a fost instituția foarte puternică și autoritară a monahismului. Părinții pustiei au întemeiat un mod de viață monastică în care renunțarea la lume era totală, și aceasta pentru a permite dedicarea în întregime cunoașterii lui Dumnezeu. Se spunea la un moment dat că, într-o perioadă de timp relativ scurtă, erau mai mulți egiptenii în deșert decât în orașe⁹.

Alte regiuni în care creștinismul s-a răspândit în mod considerabil în această perioadă timpurie au fost Nubia și Etiopia. În Nubia s-a răspândit în mod indirect prin comerț și, probabil, prin așezarea aici a unor comunități monahale coptice de-a lungul malurilor și insulelor Nilului. Aceasta a fost una din puținele țări din lumea antică care a fost convertită la creștinism fără ca în prealabil să fi experimentat dominația romană. Ei au fost foarte mult influențați de Bizanț, așa cum se poate observa din frescele bisericilor lor, precum și din folosirea Liturghiei Sfântului Marcu. Nubia era considerată o mică curte bizantină departe de Constantinopol¹⁰.

⁷ Kevin Ward, „Africa”, in *A World History of Christianity*, by Adrian Hastings (Ed.), Cassel, London, 1999, p. 193.

⁸ Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr, *Istoria Creștinismului*, II, Trinitas, 2002, pp. 173-174.

⁹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 28.

¹⁰ *Ibidem*, p. 31.

În Etiopia creștinismul a ajuns mai devreme și spre deosebire de Nubia, aici a supraviețuit de-a lungul secolelor. A avut multă susținere din partea Bisericii Copte, dar în ciuda acestui fapt ea nu este considerată o biserică misionară a Egiptului. Începuturile ei sunt puse în relație cu cei doi negustori creștini din Siria, Frumențius și Edesius, care erau în vizită la curtea regelui Negus din Axum¹¹. Frumențius a fost mai târziu hirotonit ca primul episcop al Bisericii Etiopiene, fiind apoi cunoscut ca Avva Salama, „Părintele Luminii”. Misionarii sirieni, sosiți în Etiopia în secolul V, au întemeiat mănăstiri și au tradus Biblia în limba Ge`ez, dintr-o versiune a Septuagintei ce era folosită de către Patriarhia Antiohiei¹². Fiind legată juridic de Patriarhia Alexandriei, încă de la încreștinare, Biserica Etiopiei a ajuns treptat prin aceasta, începând din secolul al VII-lea, la credința severiană monofizită, fără să-și dea seama că se abate de la hotărârile sinodului de la Calcedon¹³. Fascinația creștinismului etiopian constă în dezvoltarea unei credințe coerente și distinctive, clădite pe propriile tradiții, și în mare măsură independente de modelele grecești sau romane. Cultura creștină s-a integrat în viața africană armonizându-se cu aspecte locale bazate pe preoția oamenilor simpli, instituție ereditară în familiile ce aveau dreptul asupra pământurilor Bisericii. Monahismul era crucial, furnizând reguli și precepte pe care preoții de rând, lipsiți de o educație teologică nu le puteau furniza. Creștinismul devine astfel parte a vieții țaranului din Etiopia, încorporând concepte tradiționale despre lumea spirituală, fără a crea impresia de conflict, care urma să devină o trăsătură a creștinismului misionar din secolele XIX și XX. Dificilă a fost adaptarea instituției căsătoriei creștine cu poligamia în practică. Rezultatul a fost descreșterea numărului celor care se căsătoreau la Biserică. Astfel participarea la Taina Euharistiei era accesibilă de cele mai multe ori copiilor și bătrânilor¹⁴.

Un moment de cotitură în dezvoltarea creștinismului în Africa a fost invazia islamului, care nu a reușit să distrugă creștinismul din Afri-

---

¹¹ Kevin Ward, art. cit., p. 197.

¹² Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 33.

¹³ Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericii Universale*, Manual pentru institutele teologice, vol. I, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1975, pp. 292.

¹⁴ Kevin Ward, art. cit., pp. 199-200.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

ca în totalitate¹⁵. Creștinismul antic supraviețuiește doar în Egipt și în Etiopia până astăzi: în Egipt, Biserica Coptă și cea Greacă Ortodoxă, și în Etiopia Biserica Ortodoxă Etiopiană. Timp de câteva secole Biserica din Etiopia a fost izolată de restul creștinătății, ceea ce a dus la dobândirea unei expresii unice africane a bisericii manifestate în: mulțimea sfinților, posturi frecvente, sărbători lunare, un cult deosebit adus Fecioarei Maria, observarea unor practici iudaice, o liturghie bogată. Pentru protejarea împotriva duhurilor rele, toți purtau amulete, care erau de fapt rugăciuni și formule magice scrise de către preoți și purtate în cutiute de piele în jurul gâtului și brațelor¹⁶.

Restricțiile sociale și religioase din Egipt i-au făcut pe copti să-i primească cu brațele deschise pe arabi, aceștia sosind aici în anul 640, sub conducerea lui Amir ibn al As¹⁷. De asemenea în Nubia și Etiopia, Biserica pare să fi fost nepregătită să facă față presiunilor noii religii. Slăbiciunea a constat în imposibilitatea pregătirii și dezvoltării unui cler indigen¹⁸.

Înrădăcinarea islamismului în Africa a fost, de asemenea, favorizat de dezbinările dintre creștini. La început creștinii nu i-au privit pe musulmani ca aparținând unei religii diferite, ci i-au considerat o sectă creștină. Curând, coptii au devenit plătitori de impozite și servitori civili ai arabilor. Creștinii erau până în secolul X majoritari, dar valurile următoare de migrație arabă au făcut ca numărul lor să se micșoreze. Istoricii vorbesc de asemenea de căsătorii mixte dintre femei copte și bărbați arabi, iar copiii din aceste căsătorii deveneau musulmani. La sfârșitul secolului al XX-lea, majoritatea egiptenilor care erau încă creștini vorbeau limba arabă, iar literatura creștină era tradusă în arabă. Partea de nord-vest a Africii a fost redenumită *Maghrib*, iar Africa a devenit cunoscută sub numele de *Ifriquiya*¹⁹. Celor ce doreau să treacă la islamism li se acordau unele avantaje economice: oportunitatea înrolării în armata care a cucerit Spania și scutirea de la plata unor impozite.

¹⁵ John Mbiti, *Introduction to African Religion*, London, Heinemann, 1991, p. 180.

¹⁶ Idem, *African Religions ...*, p. 224.

¹⁷ John S. Pobee and Gabriel Ositelu II, *African Initiatives in Christianity*, World Council of Churches Publications, Geneva, 2001, p. 15.

¹⁸ Kevin Word, art. cit., p. 200.

¹⁹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 43.

Pentru o perioadă de timp după invazie, creștinii au învățat să trăiască alături de musulmani. Cartagina a fost un vestit centru cultural creștin²⁰, opusul său musulman fiind Kairouan, „Caravana sau locul de odihnă” întemeiat în anul 670. Mai târziu musulmanii au reușit să răspândească credința lor mai mult în sud, dincolo de căile de comerț ale deșertului Sahara, și înspre vest, în Sudan. Creștinismul în Maghrib a dispărut în secolul XI, iar în 1317, Catedrala Dongola din Nubia a devenit moschee²¹.

O a doua fază în dezvoltarea creștinismului în Africa a început în secolul XIV, când negustori și misionari spanioli și portughezi au adus creștinismul pe coastele de Vest ale Africii și la gurile de vărsare ale fluviului Congo. Cu toate acestea se pare că mulți dintre misionari au avut de înfruntat condiții vitrege, și chiar și-au dat viața²². În special în părțile de sud și de centru, Africa ia contact cu creștinismul pe perioada celor 450 de ani de cucerire și dominație colonială, care mai târziu a fost cunoscută ca „Era Vasco da Gama”²³. Portughezii erau mulțumiți de situația lor politică: maurii erau expulzați din peninsula Iberică și o perioadă de puternice exploatări navale i-a dus pe portughezi pe coastele Africii.

În 1494, prin tratatul de la Tordesillas, papa Alexandru al VI-lea l-a numit pe regele portughez responsabil pentru așezarea și susținerea misionarilor, precum și pentru înzestrarea episcopilor din Africa. Au urmat curând alianțe diplomatice cu conducători africani. Aceștia au acceptat credința catolică adusă de navigatori, iar această acceptare a fost întărită de botezul acestor familii ale conducătorilor africani, și prin dăruirea de nume noi portugheze, preferabil cu rezonanță regală. Acest botez nu avea o implicație puternic religioasă pentru neofiți, ci era văzut mai mult ca un gest strategic și diplomatic, deoarece regele portughez condamna vânzarea de praf de pușcă și arme necreștinilor²⁴.

Catolicismul a supraviețuit în Africa într-o formă indigenizată până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în ciuda unor perioade lungi fără mi-

---

²⁰ F.J. Foakes Jackson, *The History of the Christian Church (from the earliest times to AD 461)*, London, George Allen and Unwin Ltd., 1957, p. 298.

²¹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 44-45.

²² John Mbiti, *Introduction to...*, p. 181.

²³ John S. Pobee and Gabriel Ositelu II, *op.cit.*, p. 20.

²⁴ Kevin Word, *art. Cit.*, p. 201.

sionari. Nu toți africanii convertiți deveneau catolici; unii se alăturau diferitelor biserici protestante, în cadrul cărora câțiva protejați ai negustorilor europeni primeau o educație universitară peste hotare. Cu toate acestea comunitățile creștine care fuseseră întemeiate în urma influențelor occidentale din Evul Mediu erau „plante exotice fragile care nu supraviețuiau întotdeauna în pământ african”. Creștinismul nu a înflorit întotdeauna nici pe pământ portughez. Reforma religioasă a reginei Isabella de la sfârșitul secolului al XV-lea a determinat 400 de călugări să plece în Africa și să treacă la islamism²⁵. Unul dintre primii conducători care s-a botezat în religia creștină a fost Afonso Manikongo (din regatul Congo), care a introdus în regatul său o puternică tradiție creștină și a lucrat din greu pentru clădirea unui regat creștin în Congo. Fiul lui Don Henrique a fost trimis în Portugalia pentru educație și s-a întors hirotonit ca episcop de Utica și Vicar Apostolic în Congo. Henrique a murit prematur și nu s-a mai făcut nici o încercare de-a avea un nou episcop african. Cu toate acestea curând, Nbanza Congo, capitala, a devenit San Salvador, și la sfârșitul secolului XVI a devenit centru episcopal cu un episcop misionar²⁶. Oricum influența portugheză nu a fost cea scontată. Pe lângă misionari mai erau, desigur, negustori și comercianți care mergeau în Africa nu în scopuri creștine, ci mai ales pentru îmbogățire.

În 1645 regatul Congo a primit un grup de călugări italieni din ordinul capucinilor care au organizat campanii de distrugere a feteșurilor și a muncii vindecătorilor tradiționali. Creștinismul devenea astfel înculturat în viața congolezilor. Botezul devenea popular și odată cu el și prestigiul unui nume portughez de *don* și *dona*²⁷.

Protestanții au sosit târziu, la sfârșitul secolului XVIII. Ei aveau o vedere eurocentrică asupra lumii și nu reușeau să facă o distincție între evanghelizare și politică. Misionarii creștini din Europa și America au pătruns în interiorul Africii cu puțin timp înainte și concomitent cu pătrunderea colonială. Un proverb Gikuyu este relevant în această privință: „nu există preot misionar și european”. Expansiunea modernă a

²⁵ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 45-52.

²⁶ Kevin Word, art. Cit., p. 202.

²⁷ *Ibidem*, p. 202-203.

Pr. Drd. Ion Manea

creștinismului în Africa a început cu sclavii creștini eliberați care s-au întors în Africa de Vest către sfârșitul secolului XVIII. Răspândirea care a avut loc a fost atât de spontană, încât uneori nu era necesară intervenția clerului²⁸.

Așadar se pare că încercările de-a impune africanilor un model de creștinism european au eșuat datorită neputinței de-a înțelege realitățile culturii africane. Există o mare diversitate de moduri de exprimare a creștinismului în lume. Creștinismul nu a existat niciodată separat de cultura unui popor. Din punct de vedere istoric, acesta s-a schimbat întotdeauna, îmbrăcând forme specifice culturii locale. Însuși Iisus Hristos a fost o persoană care a ținut seama de coordonatele culturii în care și-a desfășurat activitatea. Greșeala misionarilor a fost aceea că au încercat să aducă o modificare radicală, dacă nu totală, în culturile africane: au considerat a fi bun prea puțin sau nimic în aceste culturi, și au încercat să transforme culturile locale în cele europene. Rezultatul a fost un amestec religios între creștinism, islamism și religiile africane tradiționale.

I. 2. Reluarea misiunilor creștine în secolul al XIX-lea

În 1800 forma dominantă de monoteism în Africa era Islamul. Cu excepția coștilor și Etiopiei, creștinismul a fost limitat la mici enclave pe coasta vestică și în bazinele Congo și Zambezi. Chiar și așa creștinismul de acolo era descris ca un amestec de catolicism și practici tradiționale. Din 1900 însă s-au creat comunități creștine noi, printre care americanii negri coloniști din Liberia și creolii din Sierra Leone mulți dintre ei aducând noua religie, întorși la casele lor²⁹.

Pentru mai bine de trei secole, cel mai semnificativ contact între Europa și Africa a fost comerțul cu sclavi. Sistemul sud-atlantic consuma oameni, la fel cum orice industrie consumă materie primă³⁰. Aceasta a continuat până la mijlocul secolului al XIX-lea, negustorii cei mai importanți fiind americanii și brazilienii. Expediția din Niger, din anul

---

²⁸ John S. Mbiti, *African Religions...*, p. 20.

²⁹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 98.

³⁰ Philip Curtin, *The Atlantic Slave Trade: A Census*, London 1969, p. 38, apud Kevin Ward, art. cit., p. 203.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

1841, condusă de T. Fowell Buxton, sconta într-o promovare a creștinismului, comerțului și civilizației în Africa și astfel industria cu sclavi urma să ia sfârșit. Însă continuarea sclaviei în Statele Unite a susținut și justificat comerțul cu oameni în Africa³¹.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, renașterea evanghelică din Marea Britanie a dat naștere la ostilități puternice împotriva comerțului cu sclavi. Rezultatul a fost dezvoltarea societăților misionare voluntare, care se spune că erau „instrumente de evanghelizare mult mai operative decât cele susținute de către stat”³².

Misionarii se propuneau ei înșiși și de aceea activitatea pe care urmau să o desfășoare era o alegere personală. Primii misionari englezi aveau printre ei un tâmplar, un țesător și doi pantofari. Mulți dintre ei erau lipsiți de educație și deci lipsiți de oportunități. Însă nu toți dintre ei proveneau din clasa de jos: unele societăți misionare își recrutau membrii dintre absolvenții de la Oxbridge. Odată plecați spre Africa, viața lor nu devenea mai ușoară. Dimpotrivă toți erau încercați de lipșuri și boli, și pentru mulți dintre ei chemarea în Africa era o sentință la moarte.

Primii misionari erau bărbați, dar li se îngăduia să fie însoțiți de către soțiile lor. Doar mai târziu li s-a îngăduit și femeilor necăsătorite să devină misionari, și foarte repede au devenit majoritare³³. Printre femeile misionare, una din cele mai cunoscute a fost Mary Slessor, care în 1876 a sosit în Nigeria unde a învățat repede limba locală și a devenit profesoară. În anul 1880 se afla în fruntea propriei societăți misionare care combina instruirea religioasă, asistența medicală și apărarea celor defavorizați (orfanii și gemenii abandonati)³⁴.

Într-o perioadă scurtă de timp societățile misionare au crescut și s-au extins foarte mult. Dintre cele mai cunoscute amintim: Societatea Misionară Baptistă fondată în anul 1792 (BMS); Societatea Misionară Londoneză, ce datează din 1795 (LMS); Societatea Bisericii Misionare fondată în 1789 (CMS). Dintre societățile misionare din afara Marii Britanii menționăm

---

³¹ Mark A. Noll, *Turning Points-Decisive Moments in the History of Christianity*, Grand Rapids, Michigan, Baker Books, 1998, p. 280.

³² Kevin Ward, art. cit., p. 204.

³³ E. Isichei, *op. cit.*, p. 76-79.

³⁴ Mark A. Noll, *op. cit.*, p. 289.

Pr. Drd. Ion Manea

Consiliul American pentru Misiuni în Străinătate (1810), Misiunea din Basel (1815), Societatea Misiunilor Evanghelice din Franța (1822)³⁵.

Eforturile misionarilor au fost primite cu bucurie de către africani, poate și datorită faptului că în multe cazuri au fost înflăcărați de un sentiment filantropic real, și nu doar de dorința de a-i converti. Activitatea misionarului se caracteriza și prin asistență medicală, dar și educațională. Mulți dintre tineri erau trimiși peste hotare la studii, iar atunci când reveneau fondau propriile lor comunități creștine și misiuni. Activitatea lor se dovedea a fi acceptată mai bine de către africani deoarece acest fel de creștinism era transmis de către unul dintre ai lor. Exemplar în acest sens este cazul lui Samuel Ajayi Crowther din Niger. Acesta a fost un sclav domestic, apoi a fost vândut unui negustor portughez pentru a fi transportat peste Atlantic. Din fericire a fost salvat de către o escadrilă navală britanică, ajungând în Sierra Leone, unde a fost convertit și a primit o educație creștină. Mai apoi a fost trimis în Anglia la studii și, în 1848 a fost hirotonit preot anglican prin Societatea Bisericii Misionare. S-a întors în Niger ca misionar, ajungând în 1864 episcop. Din păcate, odată cu plecarea sa pe râul Niger, misiunea creștină din Niger cunoaște un declin profund, datorat, pe de o parte, insucceselor misiunii sale pe râul Niger (datorate lipsei de ajutoare din mijlocul indigenilor), cât și părăsirii diocezei în favoarea acelei misiuni³⁶.

Au existat și alte mișcări în Africa care s-au dovedit mai de succes. Astfel un amestec de protestantism european cu forme mai noi de învățături despre sfințenie și taumaturgie au dat naștere mișcărilor zioniste. În 1908, liderul unei astfel de mișcări zioniste era Daniel Nkonyane, iar până în 1920 mișcarea a ajuns sub conducere africană în totalitate. Mișcarea zionistă s-a divizat răspândindu-se în Zwaziland, Basutoland și Rhodesia de Sud. Conducătorii bisericilor zioniste au creat câte un mod de conducere, și aproape fiecare dintre ei a creat o dinastie. Aceste biserici erau puternic indigenizate³⁷.

Cea mai cunoscută mișcare zionistă este Mișcarea Ekuphakameni a lui Isaiah Shembe sau „locul înalt”, la 16 kilometri nord de Durban. Deși needucat, el avea pretenția chiar de-a fi considerat Mesia. El pro-

---

³⁵ E. Isichei, *op. cit.*, p. 75-76.

³⁶ Mark Noll, *op. cit.*, p. 286-287, vezi de asemenea E. Isichei, *op. cit.*, p. 171-172.

³⁷ *Ibidem*, p. 288.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

povăduia un amestec de elemente creștine și elemente zulu tradiționale, toate cu un accentuat caracter profetic. De asemenea introduce ideea și imaginea unui Hristos negru³⁸.

Un alt moment important în istoria creștinismului african este anul 1913, an în care William Wade Harris, un african eliberat din închisoare, a mers să propovăduiască Evanghelia pe Coasta de Fildeș, învățându-și ucenicii să-și organizeze viața lor creștină comunitară în jurul a 12 apostoli numiți de el în mod regulat în comunitățile convertite la creștinism. Născut într-o familie metodistă, pretindea că misiunea sa, de-a distruge vechile tradiții păgâne și de-a boteza pe toți la creștinism i-a fost încredințată în viziune în temniță de către Arhanghelul Gavriil. Un aspect mai puțin pozitiv era tolerarea poligamiei, deși propovăduitorii numiți de el aveau dreptul la o singură soție. Celor convertiți le cerea să se atașeze comunităților creștine de tip european deja existente. Însă urmașii lor, datorită faptului că erau repudiați din cauza poligamiei, au ajuns să-și zidească propriile biserici și comunități harriste, după numele lui. Datorită opoziției puternice față de practicile canibale și vrăjitoarești, aceștia au ajuns să renunțe la taina euharistiei³⁹.

Acestea sunt doar câteva exemple de biserici ce au luat naștere în urma diferitelor misiuni. Multe dintre ele au fost dizolvate la scurt timp, altele au reușit să reziste pentru o vreme, dar au fost suprimate în timp, iar altele au rezistat și sunt încă active și astăzi, având milioane de adepti. Este de menționat în acest sens biserica Kimbanguistă, care astăzi este considerată cea mai mare Biserică independentă africană, care a supraviețuit din prima zi a fondării ei și până astăzi cu toate adaptările ei la condițiile de viață africană⁴⁰.

Adesea condamnați și disprețuiți pentru sincretism, sau pentru o înțelegere superficială a Evangheliei, membrii acestor biserici independente, pot spune în apărarea lor, că au avut mult mai mult succes la integrarea evangheliei în modul de viață african, și la depășirea dihotomiei

³⁸ Stephen Neill, *The Pelican History of the Church: 6. A History of christian Missions*, Middlessex, 1966, p. 500.

³⁹ *Ibidem*, p. 290; vezi de asemenea E. Isichei, *op. cit.*, pp. 284-286 și Kevin Ward, *op. cit.*, p. 222.

⁴⁰ Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, „O nouă confesiune creștină în Africa, Kimbanguismul”, *O XXXVIII* (1987), nr. 3, p. 12-24.

Pr. Drd. Ion Manea

dureeroase trăite de mulți adepți ai misiunilor, care preaslăveau Dumnezeu creștin duminica, și consultau vracii și ghicitorii tradiționali de luni până sâmbăta⁴¹.

Numărul misionarilor a crescut foarte mult între anii 1880 și 1920. Misionarii adesea susțineau ambițiile imperiale. Cei din Ganda au chemat misionari catolici *baFranza*, adică francezi, și protestanți *baIngereeza*, adică englezi, la fel ca multe alte popoare africane. S-a sugerat că misiunile ca și imperialismul se bazează pe același postulat: superioritatea unei culturi față de alta. Totuși nimeni nu a devenit misionar fiind conștient că în realitate va propaga imperialismul, ci adesea erau surse serioase de dezbinare între misionari și oficialii colonialiști. Uneori misionarii denunțau diferitele forme de opresiune și nedreptate iar reprezentanții lor din metropole făceau propagandă pe tot felul de probleme umanitare. Deși la început misiunile cooperau între ele, cu timpul au ajuns să fie tot mai distanțate⁴².

II. Configurația actuală a creștinismului

Astăzi harta religioasă a Africii cunoaște o mare diversitate. Desigur că numărul creștinilor este mult mai mare decât la începutul secolului XX, însă de departe nu este majoritar. Aceasta pentru că o altă religie monoteistă, dar și radicală, cea a islamului deține un mare procentaj. De asemenea acestora li se adaugă iudaismul și religiile indigene, precum hinduismul. Creștinismul este totuși majoritar în țări, precum: Etiopia, Eritreea, Kenya, Africa de Sud, Swaziland, Lesotho, Namibia, Angola, Zair, Rwanda, Gabon, Camerun, Gana, Liberia și Madagascar. În plus, nu există nici o îndoială că începând cu a doua jumătate a secolului XX creștinismul s-a extins foarte mult iar religiile tradiționale au cunoscut un declin invers proporțional. În Nigeria procentajul creștinilor a crescut din 1953 până în 1970 de la 22% la 44,9%. Mai amintim Burundi 74%, Congo 92%, Guineea Ecuatorială 81%. Cu toate acestea numărul misionarilor implicați în ultima vreme în Africa Sub-Sahariană a atins adesea 30-40000 de membri⁴³.

---

⁴¹ Kevin Ward, art. cit., p. 223.

⁴² Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 92.

⁴³ E. Isichei, *op. cit.*, pp. 325-327.

II. 1. Biserica Romano-Catolică

Biserica Romano-Catolică deși a pătruns pe teritoriul african odată cu primele descinderi colonialiste, totuși se dezvoltă în masă în special din secolul XIX. Până atunci a fost mai mult o religie a celor ce stăpâneau în Africa și nu a africanilor. Să nu uităm că atunci când corăbiile pline cu sclavi plecau spre America, episcopii catolici erau cei care stropseau „marfa” cu apă sfințită ca să ajungă la destinație (fapte pentru care, cu ocazia jubileului Roma prin glasul Papei Ioan Paul al II-lea, a cerut iertare). La vest de insulele din Atlantic există dioceze vechi, cum ar fi Las Palmas, în insulele Canare, înființate încă în secolul al XV-lea, Funchal fondată în 1514, cea din insulele Capului Verde, întemeiată în 1532 și cea din insulele Azore, care urcă în timp până la 1534. Angola devine episcopie din anul 1596, iar în Mozambic, Lorezo Marquez devine episcop în 1616, episcopul actual fiind cardinal. În Madagascar s-a înființat un vicariat apostolic în 1848, misiunile aici dezvoltându-se foarte rapid.

În cea mai mare parte albi din Africa de Sud practică religia protestantă. Catolicii de aici sunt aproape toți negri convertiți. Cealaltă parte a continentului, ce formează adevărata Africă neagră, a rămas necunoscută până la jumătatea secolului al XIX-lea, exceptând zonele de coastă. De aceea multe din misiunile africane trezesc și astăzi mari speranțe și pentru Biserica Romano-Catolică⁴⁴.

Veche instituție a iezuiților cu nume nou „De Propaganda Fide” a fost restabilită în 1816, iar papii care au urmat în timp, au căutat să controleze prin ea mai bine misiunile în străinătate. În acest scop au fost colectate fonduri care să susțină atât misiunea, cât și crearea de noi episcopii care să fie supuse Romei. Zilele în care scaunele episcopale din Africa erau patronate de către regele Portugaliei au trecut de mult.⁴⁵ Totodată Biserica Romano-Catolică întâmpină greutăți și din partea statelor care dețineau controlul colonial în Africa (de exemplu în 1905 guvernul francez separă Biserica de Stat), probleme ce însă le-au rezolvat cu ajutorul Concordatelor. De exemplu, în Congo-ul belgian Concor-

⁴⁴ Ludwig Hertling S. J., *Istoria Bisericii*, Traducere de Pr. Prof. Dr. Emil Dumea, ed. Ars Longa, București, 1998, p. 605-606.

⁴⁵ *Illustrated Catholic Missions*, 1900, 169 apud Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 84.

datul din 1906 asigură sprijin școlilor catolice în schimbul unei măsuri de control a statului⁴⁶.

Numărul credincioșilor și al preoților a crescut totuși destul de rapid⁴⁷. Așa se face că astăzi Biserica Romano-Catolică în Africa are o configurație destul de bogată, de departe fiind biserica care domină din punct de vedere al numărului de credincioși.

Astfel dintr-o populație totală de 809.805.000 de locuitori ai Africii, numărul total al catolicilor este de 135.600.000, ceea ce reprezintă 16,7%⁴⁸. Trebuie spus că în 1912 erau doar 1.500.000⁴⁹. Jurisdicția catolică se întinde peste 497 teritorii bisericești, numărând 84 de arhidioceze, 380 de dioceze, 16 cardinali și 2 patriarhi. În ceea ce privește numărul episcopilor se poate observa o creștere a celor nativi. Așa se face că, dacă la începutul secolului XX erau doar câțiva episcopi nativi africani, numărul acestora este astăzi majoritar, ei fiind 474, iar episcopi non-nativi 142, în total 616 episcopi. În celelalte trepte bisericești avem un total de 27.988 preoți, 372 diaconi, iar în alte trepte inferioare 1.113. Cei care studiază teologia sunt 20.994, misionari laici – 1.488 iar cateheți – 368.075. Parohiile ating un număr de 11.355, centrele de misiune – 72.003, grădinițele – 10.738, școlile primare – 30.009, școlile secundare – 7.488, instituțiile superioare – 37.750, comunitățile de binefacere – 14.144.

Pe țări, în ordinea numărului de credincioși, situația se prezenta la 31 decembrie 2001 astfel: Republica Democrată Congo (dioceze 47, populație catolică 28.245.000, procentaj din populația totală 49,58%, parohii 1.256), Nigeria (dioceze 49, populație catolică 19.369.000, procentaj din populația totală 16,08%, parohii 1905), Angola (dioceze 16, populație catolică 10.327.000, procentaj din populația totală 49,74%, parohii 237), Tanzania (dioceze 30, populație catolică 9.977.000, procentaj din populația totală 25,28%, parohii 827), Kenya (dioceze 26, populație catolică 7.726.000, procentaj din populația totală 24,48%, parohii 681), Madagascar (dioceze 20, populație catolică 4.575.000, procentaj din populația totală 23,56%, parohii 317), Burundi (dioceze 7,

---

⁴⁶ M. Markowitz, *Cross and Sword: The Political Role of Christian Missions in the Belgian Congo, 1908-1960*, Stanford, 1973, pp. 21-22, apud Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 85.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 329.

⁴⁸ www.rc.net/africa/catholicafrica

⁴⁹ Ludwig Hertling S. J., *op. cit.*, p. 604.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

populație catolică 4.431.000, procentaj din populația totală 65,88%, parohii 131), Camerun (dioceze 23, populație catolică 4.356.000, procentaj din populația totală 25,41%, parohii 681), Mozambic (dioceze 12, populație catolică 4.290.000, procentaj din populația totală 21,55%, parohii 294), Sudan (dioceze 9, populație catolică 4.179.000, procentaj din populația totală 9,71%, parohii 183), Rwanda (dioceze 9, populație catolică 3.988.000, procentaj din populația totală 47,3%, parohii 135), Africa de Sud (dioceze 27, populație catolică 3.099.000, procentaj din populația totală 6,37, parohii 733), Zambia (dioceze 10, populație catolică 3.078.000, procentaj din populația totală 26,26%, parohii 261), Malawi (dioceze 7, populație catolică 2.871.000, procentaj din populația totală 19,41%, parohii 151), Coasta de Fildeș (dioceze 14, populație catolică 2.712.000, procentaj din populația totală 15,42%, parohii 283), Ghana (dioceze 18, populație catolică 2.515.000, procentaj din populația totală 12, 20%, parohii 351), Congo (dioceze 7, populație catolică 2.271.000, procentaj din populația totală 48,17%, parohii 158), Benin (dioceze 10, populație catolică 1.582.000, procentaj din populația totală 23,91%, parohii 203), Burkina Faso (dioceze 13, populație catolică 1.480.000, procentaj din populația totală 11,40%, parohii 138), Togo (dioceze 7, populație catolică 1.316.000, procentaj din populația totală 22,15%, parohii 149), Zimbabwe (dioceze 8, populație catolică 1.141.000, procentaj din populația totală 7,85%, parohii 204), Lesotho (dioceze 4, populație catolică 963.000, procentaj din populația totală 50,98%, parohii 86), Republica Central Africană (dioceze 9, populație catolică 757.000, procentaj din populația totală 22,32%, parohii 114), Gabon (dioceze 6, populație catolică 711.000, procentaj din populația totală 29,29%, parohii 69), Ciad (dioceze 8, populație catolică 708.000, procentaj din populația totală 8,71%, parohii 114), Reunion (dioceze 1, populație catolică 595.000, procentaj din populația totală 92,25%, parohii 75), Capul Verde (dioceze 2, populație catolică 550.000, procentaj din populația totală 93,22%, parohii 43), Guinea Ecuatorială (dioceze 3, populație catolică 548.000, procentaj din populația totală 93,52%, parohii 71), Senegal (dioceze 7, populație catolică 533.000, procentaj din populația totală 5,25%, parohii 118), Etiopia (dioceze 10, populație catolică 490.000, procentaj din populația totală 0,83%, parohii 236), Namibia (dioceze 3, populație catolică 365.000, procentaj din populația

Pr. Drd. Ion Manea

totală 17,28%, parohii 93), Egipt (dioceze 12, populație catolică 291.000, procentaj din populația totală 0,65%, parohii 209), Mali (dioceze 6, populație catolică 225.000, procentaj din populația totală 1,55%, parohii 42), Guinea (dioceze 3, populație catolică 169.000, procentaj din populația totală 2,54%, parohii 56), Liberia (dioceze 3, populație catolică 161.000, procentaj din populația totală 5,65%, parohii 45), Sierra Leone (dioceze 3, populație catolică 157.000, procentaj din populația totală 2,67%, parohii 56), Guinea Bissau (dioceze 2, populație catolică 151.000, procentaj din populația totală 8,83%, parohii 29), Eritreea (dioceze 3, populație catolică 143.000, procentaj din populația totală 3,16%, parohii 109), Sao Tome & Principe (dioceze 1, populație catolică 118.000, procentaj din populația totală 87,41%, parohii 12), Botswana (dioceze 2, populație catolică 75.000, procentaj din populația totală 4,49%, parohii 32), Libia (dioceze 4, populație catolică 75.000, procentaj din populația totală 1,28%, parohii 13), Seychelles (dioceze 1, populație catolică 68.000, procentaj din populația totală 85%, parohii 17), Swaziland (dioceze 1, populație catolică 54.000, procentaj din populația totală 5,45%, parohii 15), Gambia (dioceze 1, populație catolică 34.000, procentaj din populația totală 2,07%, parohii 56), Maroc (dioceze 2, populație catolică 23.000, procentaj din populația totală 0,07%, parohii 36), Tunisia (dioceze 1, populație catolică 20.000, procentaj din populația totală 0,21%, parohii 12), Niger (dioceze 2, populație catolică 16.000, procentaj din populația totală 0,14%, parohii 16), Mauritania (dioceze 1, populație catolică 4.000, procentaj din populația totală 0,15%, parohii 6), Algeria (dioceze 4, populație catolică 3.000, procentaj din populația totală 0,01%, parohii 39). Există un Consiliu Regional pentru evanghelizare și 9 Conferințe diecezane regionale⁵⁰.

Atracția profundă a africanilor spre rugăciune i-a determinat pe unii să fie profeți în bisericile independente, pe alții i-a călăuzit spre contemplație. De exemplu, în 1934, belgienii au fondat ordinul carmeliților în Congo, iar în Rwanda a fost deschisă o casă a fecioarelor în 1962. Mai există totodată două mănăstiri cisterciene, una de maici și una de călugări, în Uganda, și o mănăstire de maici benedictine în Igboland. O serie de comunități contemplative se găsesc în Uganda, Camerun, Se-

---

⁵⁰ www.rc.net/africa/catholicafrica

negal și estul Nigeriei⁵¹. În privința monahismului catolic în 2001 erau 7.249 frați și 52.695 surori⁵².

II. 2. Biserica Ortodoxă. Bisericile Precalcedoniene

Biserica Nord-Africană a cunoscut încă din perioada ei antică atât declinuri, cât și reveniri în forță, de multe ori acestea din urmă nedorite⁵³. În perioada antică, creștinismul în nordul Africii a dezvoltat centre puternice, precum: Alexandria, Athribi, Leontopolis, Heliopolis, Syron Kome, Fayum, Philadelphia, Arsinoe, El Hibe, Oxyrynchus, Hermopolis (în provincia Egiptului), Cyrene, Teuchira și Berenice (în provincia Cyrenaica), Cartagina, Utica, Naro, Thysdrus, Hadrumetum (în provincia Africa). Hyppona, Cirta (în Numidia)⁵⁴.

Din păcate astăzi au mai supraviețuit doar pe teritoriul Egiptului, Etiopiei și Eritreei, în rest pe teritoriile Libiei, Maroc sau Algeria doar palide umbre.

După Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon (451) are loc dezbinarea dintre melchiți și copti. Astfel dezbinarea aceasta nu putea decât să facă și mai fragilă durabilitatea Bisericii Răsăritene aici.

Patriarhia Alexandriei, deși se intitulează și „a întregii Africi”, are membri în Kenya (Liturgia în 11 limbi), Uganda și Tanzania. De asemenea mai au membri și în Africa de Sud, unde s-a răspândit prin grecii imigranți acolo⁵⁵.

Odată cu invazia arabă, misiunea a devenit imposibilă. Reluarea misiunilor în secolul XX a dus la dezvoltarea Ortodoxiei în jurul Lacului Victoria, în Uganda, Kenya, Tanzania și Africa Tropicală.

Fostul Patriarh Petros al VII-lea ales, în 1997, a murit în accident de elicopter în 11 septembrie 2004 împreună cu alți trei episcopi, între care și episcopul Nectarios, mare misionar în Madagascar. Actualul Patriarh Theodoros a fost și el, la rândul lui, Arhiepiscop de Camerun și Zimbabwe⁵⁶.

---

⁵¹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 329.

⁵² www.rc.net/africa/catholicafrica

⁵³ W.H.C. Frend, *The Rise of Christianity*, Fortress Press, Philadelphia, 1984, p. 653.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 290, 339.

⁵⁵ www.geocities.com/Athens/7734/church.htm

⁵⁶ http://orthodoxwiki.org/Orthodoxy_in_Africa

Pr. Drd. Ion Manea

Mișcarea ortodoxă din Africa de Est ce se întinde în Uganda, Kenya și Tanzania este legată de inițiativa unor generații de africani, foști catolici, anglicani sau protestanți, care s-au orientat spre Ortodoxie, avându-l în frunte pe tânărul ugandez Reuben Sebanja Mucasa care apoi și-a luat și numele Spartas⁵⁷. Acesta începe, în 1925, să întemeieze legături cu Bisericele ortodoxe. Găsește răspuns la Biserica Ortodoxă Africană din America. Arhiepiscopul George Alexander MacGuire de la New York, însărcinându-l pe reprezentantul său din Africa de Sud, arhiepiscopul Daniel William Alexander, cu soluționarea cererilor⁵⁸. Acesta vine în 1931 în Uganda și rămâne zece luni, până în mai 1932, când hirotonește preoți pe R. S. M. Spartas și pe colaboratorul acestuia Obadiah K. Basajjakitalo, cel dintâi fiind pus ca vicar general arhiepiscopesc pentru Uganda iar cel de-al doilea vicar adjunct. Totodată hirotonește și diaconi și călugărește două măicuțe. Arhiepiscopul Alexander trece în Kenya, unde hirotonește doi preoți și doi diaconi⁵⁹. Din păcate, la puțin timp preotul Spartas află că arhiepiscopul Alexander era unit. Prin intermediul Arhimandritului Nicodim Saricas din Tanganica, comunitatea formată în jurul preotului Spartas intră în legătură cu Patriarhul Meletie al Alexandriei, care în 1934 le trimite binecuvântarea și acceptul de a fi trecuți sub îndrumarea Patriarhiei Alexandriei. Totodată le trimite și veșminte și cărți bisericești. Din anul 1939 Patriarhia Alexandriei le oferă și burse de studii candidaților la preoție la Gimnaziul Grecesc din Cairo. Tot în anul 1939 ia naștere și Biserica Ortodoxă Răsăriteană din Uganda și Kenya. În 1946, prin Patriarhul Cristofor al II-lea, preotul Spartas este ridicat la rang de arhimandrit și numit vicar general pentru africanii din Uganda și Africa de Est, care se va numi de acum înainte Biserica Ortodoxă Greacă-Africană. Luptele pentru obținerea independenței au avut repercusiuni dureroase și asupra tinerei comunități ortodoxe. Astfel, un apropiat al Arhimandritului Spartas, ipodiaconul Seballo Kasasa, formează o organizație independentă denumită Biserica Ortodoxă Răsăriteană, fiind

---

⁵⁷ P.S. Dr. Antim Nica, art.cit., p. 6.

⁵⁸ Stephen Hayes, *Orthodox Mision in Tropical Africa*, în www.geocities.com/Athens/7734/orthmiss.htm

⁵⁹ P.S. Dr. Antim Nica, art.cit., p. 4-5.

nemulțumit de misiunea lentă ortodoxă printre africani și manifestând o atitudine cu caracter autonom pronunțat⁶⁰.

În 1959, Patriarhia Alexandriei înființează o eparhie pentru Africa de Est trimițând drept conducător pe mitropolitul grec Nicolae, cu titlul de mitropolitul Irinupolei⁶¹. Acesta și-a avut sediul la Nairobi, Kenya, iar mai târziu la Dar-Es-Salaam în Tanzania. Din păcate, preluarea conducerii eparhiale în Africa de Est, fără alegerea sau acordul comunităților ortodoxe băștinașe, a constituit o surpriză pentru ortodocșii negri, care doreau să vadă în fruntea lor ca episcop pe arhimandritul Spartas, întemeietorul ortodoxiei africane⁶².

Totuși acest gest al Patriarhiei Alexandriei nu descurajează întru totul avântul tinerei comunități ortodoxe. Prin diplomația arhimandritului Spartas, la 30 septembrie 1965, se reușește ca în colaborare cu fostul său prieten Kasasa să realizeze unificarea Bisericii Ortodoxe Greacă-Africană cu Biserica Ortodoxă Răsăriteană. Se instituie un Consiliu Suprem Bisericesc ce a și cerut în anul 1968 autonomia Bisericii Ortodoxe din Africa de Est și imediat hirotonirea și instalarea ca episcop a arhimandritului Spartas. Tot în acel an se înființează un seminar la Nairobi pentru studenții din Kenya, Camerun, Nigeria, Zimbabwe, Madagascar⁶³. Din păcate, Patriarhia Alexandriei nu a dat curs dorinței de independență, deși noua eparhie declarată independentă dorea ca în continuare din punct de vedere spiritual și canonic să rămână sub jurisdicția Alexandriei⁶⁴. Se spera că vor fi ajutați în acest demers de fostul lor mitropolit Nicolae, care, în 1968, devenise patriarh. Cum era de așteptat, tensiunile au crescut și în 1972 are loc o schismă între mitropolitul Frumențius așezat de patriarhul Alexandriei și episcopul George Gatuna, unul din preoții hirotoniți de Alexander. Acesta va intra în comuniune cu un grup de creștini ortodocși de rit vechi din Grecia⁶⁵.

Patriarhia Română a sprijinit comunitățile ortodoxe din această zonă a Africii trimițându-le veșminte și obiecte bisericesti precum și oferind burse tinerilor la cele două institute teologice din țară. Aceștia,

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 6-9.

⁶¹ Stephen Hayes, *Orthodox...*, în www.geocities.com/Athens/7734/orthmiss.htm

⁶² P.S. Dr. Antim Nica, art.cit., p. 10.

⁶³ Stephen Hayes, *Orthodox ...* în www.geocities.com/Athens/7734/orthmiss.htm

⁶⁴ P.S. Dr. Antim Nica, art. cit., pp. 11-13.

⁶⁵ Stephen Hayes, *Orthodox...*, în www.geocities.com/Athens/7734/orthmiss.htm

Pr. Drd. Ion Manea

întorși în țările lor au contribuit la dezvoltarea Bisericii Ortodoxe, prin activități misionare, întemeieri de școli teologice.

Exemplul Ugandei și Kenyei este luat și de alte țări, dar calea le va fi mult mai ușoară, având aproape de ei reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe. Astfel în, Tanzania Biserica Ortodoxă se extinde prin Pavel Budala, care ia contact cu Biserica Ortodoxă din Uganda. În Zimbabwe s-a înființat tot de către Patriarhia Alexandriei o mitropolie cu titlul de Accra. Astăzi mitropolitul de Accra are sediul în Yaounde (Camerun), având sub jurisdicție 22 de țări din Africa de Vest. De altfel creștinismul ortodox african se află sub jurisdicția a patru mitropolii, numite și împărțite după cele patru puncte cardinale⁶⁶. Primul preot indigen este tânărul Rafael Gonda care mergând în Grecia, în 1994 se botează cu întreaga familie, urmează Seminarul din Nairobi și ajunge preot. În Zair, Ortodoxia se dezvoltă prin arhimandritul Hrisostom Papasaran-topulos și ucenicul său Cosmas Grigoriotis care primesc în ajutor misionari de la Sfântul Munte. Și în Madagascar Ortodoxia se va răspândi tot printr-un arhimandrit, Nectarios Kellis, venit ca preot misionar din Australia, desfășurându-și activitatea sub jurisdicția mitropoliei din Zimbabwe. În Africa de Vest, în Gana și Nigeria există două biserici Ortodoxe necanonice. În Nigeria – Biserica Greacă Ortodoxă a fost formată de un episcop necanonic venit din Statele Unite, care hirotonește preoți. În anul 1985, comunitatea ortodoxă de aici ia contact cu Patriarhia Alexandriei, care trimite pe Mitropolitul Irineu de Accra pentru a pune lucrurile în ordine. Acesta vine în Nigeria și aduce sub jurisdicția sa, și astfel a Alexandriei, noua biserică⁶⁷.

Totuși ca număr de credincioși, Biserica Ortodoxă Coptă, care a luat naștere și s-a dezvoltat prin conjunctura mai multor factori⁶⁸, este cea mai mare biserică din Orientul Mijlociu și Africa, desigur dacă avem în vedere și bisericile care au fost sub jurisdicția ei până la jumătatea secolului trecut.

Astfel ei numără 6 milioane de credincioși în Egipt dintr-un total de 57 de milioane de locuitori, în Etiopia 30 milioane iar în Eritreea 2

---

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ P.S. Visarion Rășinăreanu, „Factori istorici și personali în geneza bisericilor ortodoxe orientale”, *RT VIII/LXXX* (1998), nr. 2-3, pp. 31-43.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

milioane, și mai puțini în Sudan. Până în 1950, Biserica Tewahedo a Etiopiei a aparținut de Biserica Coptă din Egipt. La rândul ei Biserica Ortodoxă din Eritreea devine, în 1990, independentă de cea Tewahedo. Însă toate trei au rămas în comuniune⁶⁹. De aceea având în vedere această lungă dependență de Biserica Coptă din Egipt (abia în 1950 abbuna devine independent și nu mai este un simplu demnitar bisericesc copt mandatat de Alexandria) în mod normal aceste biserici s-au dezvoltat toate trei ca monofizite⁷⁰.

Patriarhia Coptă a Alexandriei avea în anii '60 ai secolului trecut 15 eparhii, 13 în Egipt: Port Said, administrată de Patriarh (20 de biserici, 40 de preoți, sediul la Cairo), Mitropolia Alexandriei (preoți 48, biserici 60, sediul Alexandria), Mitropolia de Damietta (preoți 100, biserici 70, sediul Alexandria), Episcopia de Ghizah și Fayum (preoți 40, biserici 25, sediul Fayum), Episcopia de Beni Suef (preoți 70, biserici 24, sediul Beni Suef), Episcopia de Sanabu (preoți 65, biserici 32, sediul Daruth), Episcopia de Minieh și Asmun (preoți 90, biserici 40, sediul Minieh), Episcopia de Ambub și Manafalut (preoți 55, biserici 28, sediul Manafalut), Episcopia de Assiut (preoți 70, biserici 25, sediul Assiut), Episcopia de Abutig (preoți 105, biserici 45, sediul Abutig), Episcopia de Akmin și Girgeh (preoți 100, biserici 50, sediul Akmin), Episcopia de Keneh și Kos (preoți 48, biserici 24, sediul Keneh), Episcopia de Luxor și Esneh (preoți 48, biserici 24, sediul Esneh); și două eparhii în afara granițelor: Episcopia de Khartum și Nubia, înființată în 1835 cu sediul la Khartum în Sudan, și o Mitropolie de Ierusalim, mai mult onorifică cu sediul la Jaffa. De asemenea și stareții celor patru mari mănăstiri Moharrak (Provincia Assiut), Sfântul Antonie (de aici erau aleși abunna pentru Biserica Etiopiei), Sfântul Pavel (Deșertul Arabiei) și Baramus (Pustiul Nitriei) au fost din 1897 ridicăți la treapta de mitropoliți⁷¹. Între

⁶⁹ http://orthodoxwiki.org/coptic#Coptic_Christianity_today

⁷⁰ Henri-Irénée Marrou, *Biserica în Antichitatea târzie - 303-604*, traducere de Roxana Mareș, Universitas-Teora, București, 1999, p. 176-177.

⁷¹ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, „Biserica Monofizită Coptă”, *GB XXIV* (1967), nr. 9-10, pp. 952-953. 942-966; a se vedea și Pr. Magistrand Mihail Colotelo, „Biserica Monofizită Coptă. Caracteristicile și organizarea ei”, *ST*, XXXI (1961), nr. 5-6, pp. 521-548; Prof. N. Chițescu, „Ortodoxia și bisericile Răsăritene mai mici”, *O XIII* (1961), nr.

Pr. Drd. Ion Manea

timp s-a mai adăugat o episcopie în Sudan (episcop fiind P.S. Sarabamon), pe lângă cea din Kartoum (unde este episcop P.S. Elija). Din păcate, numărul comunităților și al preoților în eparhiile din Egipt nu au crescut semnificativ, având în vedere aproape imposibilitatea convertirii musulmanilor. Totuși componența Bisericii Coptice s-a dezvoltat prin noi centre în Nigeria, Tanzania, Uganda, Zambia, Kenya, Zair, Zimbabwe, Namibia și la Johannesburg în Africa de Sud⁷². Cei din Africa de Sud au, la rândul lor, o istorie deosebită. Astfel un grup de negrii metodiști din Africa de Sud iau legătură cu Biserica Etiopiei, cu Biserica Africană Ortodoxă din Statele Unite pentru a intra în comuniune cu Biserica Ortodoxă. Li se hirotonește episcop Daniel William Alexander 1935. Însă acesta va ajunge să treacă la Biserica Siro-Jacobită Unită. Abia în 1993 un grup de episcopi și cler ai Bisericii Ortodoxe Africane din Africa de Sud intră în legătură cu Patriarhia Coptă de Alexandria și astfel ia naștere Biserica Africană Coptă Ortodoxă⁷³.

Conducătorul Bisericii Copte este Papa Shenouda al III-lea, al 117-lea patriarh la Alexandria de la Sfântul Apostol Marcu. Acesta s-a născut în 1923, din anul 1962 a fost ales episcop, iar din 1971, patriarh.

Deși în minoritate în Egipt, credincioșii copecți au fost întotdeauna un grup de populație foarte activă și progresistă. Așa se făcea că în anul 1911 populația coptă creștină, deși doar 6 % din populația Egiptului, forma pe sectoare 17 % din cei înscriși la școli, și 33% dintre studenți.

În ceea ce privește cultul folosesc foarte multe anaforale, iar slujbele se săvârșesc în limbile egipteană, arabă și coptă – dialect nordic bohairic⁷⁴.

Tot în Egipt mai există un arhiepiscop și patriarh al Bisericii Unite de Rit Malabar, astăzi el fiind Herman Adrian Spruit precum și un patriarh unit de Alexandria, Stephanos al II-lea Gattas ales în 1986 cu sediul la Cairo. Acesta din urmă reprezintă gruparea care a acceptat în

---

4, pp. 483-554; Mihai I. Colibă, „Cultul Bisericii Monofizite Copte”, O XVII (1965), nr. 3, pp. 339-366.

⁷² http://orthodoxwiki.org/Orthodoxy_in_Africa

⁷³ Stephen Hayes, *Orthodox...*, în www.geocities.com/Athens/7734/orthmiss.htm

⁷⁴ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, „Cultul bisericilor creștine vechi din Orient – liturgiile riturilor orientale” O XVII (1966), nr. 1, p. 110-111.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

1443 unirea cu Roma. Astăzi aceștia sunt în număr de 244.000 de credincioși⁷⁵.

Cealaltă biserică monofizită este Biserica Etiopiei, numită și „Tewahedo”, cu sediul, Addis Abeba. Această biserică s-a dezvoltat în istorie cu cea Coptă din Egipt, sub a cărei umbră a crescut, dar pe care o depășește cu mult astăzi în ceea ce privește numărul de credincioși. Au existat în istorie multe încercări de atragere a lor la uniație, profitându-se de subjurisdicționarea ei Alexandriei și starea umilitoare de-a nu putea avea episcopi locali. Conducătorul Bisericii din Etiopia „Abunna” nu avea voie să hirotonească mai mult de 7 episcopi, iar pentru a avea dreptul la autocefalie trebuiau 12⁷⁶. Din fericire însă pretențiile de autonomie nu au primat asupra păstrării credinței străbune.

Abia în anul 1929, pe lângă Abbuna, care era de obicei ales de la Mănăstirea coptă din Egipt, Sfântul Antonie, în grupul celorlalți 5 episcopi, care până atunci și ei erau cu toții copti, se acceptă ca unul singur să fie etiopian „Icegurul”. Dar la influența împăratului acest Icegur capătă drept de veto asupra Abbunei. Astfel apar și conflictele între cei doi, mai ales după anul 1949, când se declară și autocefalia Bisericii din Etiopia, autocefalie recunoscută la 28 iunie 1959, când Abbuna Vasile, întâi stătătorul Bisericii din Etiopia, este investit cu demnitatea de patriarh de către patriarhul Bisericii Copte din Egipt, Chiril al VI-lea. Azi, patriarh este Abbuna Paulos, ales în 1992. În 1991, patriarhul Merkorios ales în 1988 și acuzat de colaboraționism cu regimul Menghitsu, a fost demis, condamnat la moarte, dar scapă refugiindu-se în Kenya. Azi, în Etiopia sunt 30.000 mănăstiri și biserici 400.000 preoți care trăiesc din contribuții plus o treime din bunurile celor morți fără moștenitori legali⁷⁷.

Aceste Biserici au menținut și mai ales au dezvoltat în ultimul secol relații bune cu celelalte biserici, în special cu Biserica Ortodoxă. În cadrul acestor dialoguri s-a putut constata că diferențele nu sunt nici pe de parte de doctrină ci mai mult terminologice, și că nu ar fi nici un pas în calea intercomuniunii depline⁷⁸.

⁷⁵ http://orthodoxwiki.org/coptic#Coptic_Christianity_today

⁷⁶ Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, p. 175.

⁷⁷ Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, „O nouă patriarhie: Biserica din Etiopia”, O XII (1960), nr. 1, p. 60, Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, „Despre bisericile orientale-necalcedoniene”, MA XIV (1969), nr. 7-8, p. 484, http://orthodoxwiki.org/coptic#Coptic_Christianity_today

⁷⁸ Dr. Ioan Vasile Leb, „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Necalcedoniene în vederea pregătirii dialogului teologic” STLIII (1982), nr. 5-6, pp. 423-438.

Pr. Drd. Ion Manea

II. 3. Biserici Protestante și Biserici Independente în Africa

Pe lângă Bisericile de mai sus, amintim, firește, că și Bisericile Protestante au reușit să câștige teren pe teritoriul Africii. Acestea, fie că au păstrat liniile practicii lor europene, fie că, în cele mai multe cazuri, au făcut o serie de concesii religiilor tradiționale, au reușit să se dezvolte prin misiunile lor bogate. În Africa de Sud, în anul 1911, existau peste 30 de societăți misionare și 1650 de misionari. Atunci s-a spus pe bună dreptate că Africa de Sud, cu excepția insulelor din Marea de Sud este cel mai propice teren pentru misiune în lume. Cu toate acestea, pentru o lungă perioadă din secolul XIX, misionarii au avut prea puțin succes, aceasta și pentru faptul că cei ce deveneau creștini erau adesea ostracizați și persecutați de băștinași, sau mai mult, ajungeau să fie discriminați chiar de către albi de aceeași religie. Ca formă de protest împotriva dominației și discriminării albilor iau naștere în Africa de Sud o serie de biserici etiopiene⁷⁹.

Bisericile Independente Etiopiene nu au legătură cu Biserica Etiopiană, ci se numesc astfel datorită repetării dese a numelui țării Etiopia în Biblie, lucru care, după ei, arată interesul lui Dumnezeu în Africa. Primele două Biserici etiopiene s-au format în Nigeria în 1889, pastorul Vincent Mojola Agbebi rupea legăturile cu Biserica Baptistă, iar în 1891 episcopul anglican Samuel Ajayi Crowther rupea legătura cu Biserica Anglicană⁸⁰.

Un recensământ din 1980 indica în Africa de Sud peste 7000 de biserici independente și 77 de procente din populație ca fiind creștină. Din aceștia 88 de procente sunt negri, însă cu toate acestea primul preot anglican negru îl întâlnim în 1934 iar primul episcop în 1960. Perioada de Apartheid (1948-1990) a dus automat și la înrăutățirea situației creștinilor, deși Biserica Romano-Catolică a cochetat oarecum cu regimul⁸¹. În Africa de Sud, cel puțin 200 de biserici se includ în titulatura de Zion, nume ce derivă de la sediul central al Bisericii creștine Apostolice catolice Zion City de lângă Chicago, biserică fondată la începutul secolului XX de John Alexander Dowie în special pentru populația urbană săracă. Biserica Zionistă adaptează creștinismul la practicile, credințele și

---

⁷⁹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, pp. 100, 125-126.

⁸⁰ http://exploringafrica.matrix.msn.edu/curriculum/lm14/stu_actfour14.html.

⁸¹ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, pp. 99-302.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

valorile culturale africane. Multe grupuri respectă sâmbăta⁸². Aceasta se aseamănă cu bisericile Aladura din Nigeria și la fel ca acestea și bisericile Zion sunt profund indigenizate⁸³.

În Africa de Est, creștinismul cunoaște în secolul XIX două mari succese: în Madagascar și Buganda, centre mai importante ale misiunilor fiind Livingstonia, Zambezia, Buganda, insula Madagascar. De aici misiunile s-au dezvoltat spre Niger, Tanzania, Zambia, Mozambic. Acestea s-au realizat în special prin societățile misionare din Marea Britanie⁸⁴.

La începutul secolului XX, creștinismul era aici în minoritate chiar și în Buganda și Madagascar. În 1938, creștinii formau 8 procente din populația Kenyei, 10 din populația Tanganykăi, 25 din populația Ugandei. Astăzi 60 de procente din populația Ugandei și Kenyei sunt creștini iar în Tanzania o treime. Tot în Africa de Est femeile au fondat organizații creștine puternice. De asemenea iau naștere multe biserici independente, unele rupte din sânul catolicilor, altele din mijlocul protestanților. O mare atracție o constituie societatea Turnul de Veghere și bisericile profetice⁸⁵. De exemplu, în Kenya, la o populație de 20 de milioane, există 210 biserici independente dintre care unele sunt mici iar altele numără până la jumătate de milion de membri. Astfel avem Biserica Maria Legio din Kenya, dizidentă din Biserica Romano-Catolică, Biserica Lumpa în Rhodesia de Nord (Zimbabwe) înființată de Alice Lenshina, Guta re Jehovah fondată de Mai Khaza în Rhodesia de Sud (Zimbabwe), Gusii Catholic Mission – înființată în 1950 de Mariam Rogot și soțul ei Paul Adika, Maranke Vapostori – înființată în 1932 de John Maranke. Dini ya Msambwa (religia lui Dumnezeu) – înființată de Elijah Masinde în Kenya pe râul Luhyia în 1940⁸⁶. Dacă în țări precum Nigeria majoritatea creștinilor o formează catolicii și în această zonă întâlnim o serie de biserici independente, majoritatea de nuanță profetică. Întâlnim astfel bisericile de tip Aladura (posesorii rugăciunii), înființate de către membrii înaltei societăți. În cadrul acestor biserici (multe din

⁸² http://exploringafrica.matrix.msn.edu/curriculum/lm14/stu_actfour14.html.

⁸³ Elizabeth Isichei, *op. cit.*, p. 313.

⁸⁴ *Ibidem*, pp. 128-150.

⁸⁵ *Ibidem*, pp. 228-240.

⁸⁶ *Ibidem*, pp. 254-257.

ele în Nigeria) menționăm Biserica Apostolică a lui Hristos, Societatea Serafimilor și Heruvimilor, Christianah Olatunrindle, Biserica lui Dumnezeu înființată de Josiah Ositelu, Biserica Cerească a lui Hristos⁸⁷.

În Africa de Vest, islamul a fost nu doar o simplă entitate monolitică, ci a cunoscut o infinitate de permutații în relațiile sale cu culturile tradiționale. Același lucru se va întâmpla și cu creștinismul. Cu toate urmările comerțului cu sclavi, populația de pe Coasta de Vest a rămas foarte densă. Și aici ca și în Africa de Sud misionarii s-au lovit de rasismul albilor și astfel creștinii africani sunt și aici ostracizați și persecutați de către conducătorii tradiționali. Catolicismul, la rândul său, este susținut în secolul XIX de către preoți negri brazilieni, apoi prin venirea surorilor Sfântului Iosif de la Cluny. Creștinismul se dezvoltă în Sierra Leone, Liberia, Coasta de Aur, Niger, delta Nigerului. Tot acum, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, iau naștere o serie de biserici independente datorită discriminării misionarilor negri și a marginalizării acestora. Astfel apar Bapțiștii africani, Biserica Unită Africană Locală, Biserica Metodistă Africană, Biserica Africană Bethel⁸⁸.

Partea vest-centrală a Africii cunoaște de asemenea o dezvoltare a misiunii creștine mai ales în Kongo, Gabon, Angola, Congo Belgian. Menționăm aici activitatea misionarului Simon Kimbangu. Acesta este inițiatorul unei mișcări religioase africane remarcabile, numită profetică sau pentecostală, care își are originile la începutul secolului XX. Mișcarea Kimbanguistă este o mișcare autentic africană. Încă de la începuturile ei a fost persecutată atât de către autorități, care se temeau de implicațiile sociale pe care le-ar putea avea mișcarea, cât și de celelalte misiuni creștine care o acuzau de erezie, sincretism și care o considerau periculoasă, în general⁸⁹. Profetul Simon Kimbangu este o persoană destul de controversată. Informații despre el vin din două surse mai importante: pe de o parte avem Societatea Misionară Baptistă și Biserica Romano-Catolică, iar pe de altă parte, avem informațiile transmise chiar de către urmașii lui Kimbangu. Există multe legende legate de persoana lui din copilărie și tinerețe care îl arată ca fiind o

---

⁸⁷ *Ibidem*, pp. 278-282.

⁸⁸ *Ibidem*, pp. 153-182.

⁸⁹ Marie-Louise Martin, *Kimbangu. An African Prophet and his Church*, Basil Blackwell & Mott Limited, Oxford, 1975, p. 39.

Creștinismul în Africa. Configurația actuală

persoană destul de religioasă și cu înclinații către vedenii și fenomene supranaturale. Chiar numele lui înseamnă *cel ce descoperă ceea ce este ascuns*. Unele surse vorbesc de o personalitate impresionantă și foarte educată, cunoscător al Bibliei în detaliu. Alte surse vorbesc despre un om ambițios care își dorea să devină misionar care însă nu știa carte aproape deloc. Un aspect mai interesant al acestei mișcări este acela că Kimbanguismul a început să ia amploare doar după ce profetul a fost prins, persecutat și apoi închis. Prin acestea Simon Kimbangu a devenit, pentru adepții lui, un tip al Hristosului care pătimește pentru oile lui. Datorită acestui fapt kimbanguismul s-a făcut pe sine o religie respectabilă și respectată: are proprii martiri, propria teologie doctrinară și sacramentală dezvoltată de-a lungul istoriei sale ca mișcare religioasă. Curând după obținerea independenței statale a Congo Belgian, kimbanguistii au fost acceptați în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Un aspect interesant al teologiei lor este modul în care săvârșesc Sfânta Împărtășanie: în locul elementelor euharistice tradiționale – pâine și vin – aceștia folosesc un aluat din cartofi, manioc și banane, unde bananele au rolul de drojdie, și miere de albine⁹⁰.

Pe lângă aceste biserici independente și forme de creștinism indigenizat, mai amintim și unele biserici protestante care își desfășoară activitatea în Africa: Biserica Anglicană în Kenya și Tanzania; Biserica Evanghelică Luterană în Republica Democrată Congo, Namibia, Africa de Sud, Tanzania, Zimbabwe, Gana; Biserica Reformată: Zambia, Zimbabwe, Nigeria, Guineea Ecuatorială; Biserica Prezbiteriană în Camerun, Africa de Sud, Africa de Est, Kenya, Gana, Mozambic, Nigeria, Rwanda, Sudan, Liberia, Algeria; Biserica Metodistă în Gana, Kenya, Togo, Zimbabwe, Nigeria, Africa de Sud, Sierra Leone; Biserica Moraviană în Africa de Sud și Tanzania; Biserica Evanghelică în Camerun și Gabon; Congregația Evanghelică din Angola; Misiunea Evanghelică Penticostală în Angola; Biserica Africană a Duhului Sfânt în Kenya; Asociația Bisericilor Baptiste din Rwanda; Biserica lui Iisus Hristos din Madagascar; Biserica Provincială în Africa Centrală, Botswana, Africa de Sud, Oceanul Indian, Seychelles, Uganda, Africa de Vest și Gana; Biserica Episcopală în Sudan, Rwanda, Burundi. Toate

---

⁹⁰ Idem, „Kimbanguism: A Prophet and His Church”, in D. J. Hesselgrave (ed.), *Dynamic Religious Movements*, Grand Rapids, 1978, pp. 41-64.

Pr. Drd. Ion Manea

acestea însă sunt membre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fiind cele mai multe deschise articulării lor la adevărata învățatură de credință, dar păstrându-și propriile practici de manifestare a acesteia în spațiul culturii, religiilor și valorilor africane.

III. Problema inculturației

Una dintre marile greșeli ale misiunilor creștine a fost aceea de-a ignora culturile locale în sânul cărora s-au adăpostit. Misionarii au respins din start tot ceea ce avea legătură cu moștenirea africană pe care o considerau fără valoare și diabolică. Expatriații însă erau adesea pionieri în a crea liturghii indigene și în reclamarea trecutului african în tradiția creștină. Nu toți au primit inculturația cu brațele deschise. Un misionar din nordul Kenyei a spus: „Africanii nu au nici o cultură și de aceea ei trebuie să accepte creștinismul în forma ei occidentală în totalitate.” Alții erau ambivalenți. Majoritatea dintre ei nu-și exprimau părerea pe această temă⁹¹. În Africa de Sud teologia liberării este bine ancorată, grija primordială în celelalte părți fiind inculturația, adică transpunerea credinței creștine în tiparele culturii africane. O problemă practică a indigenizării liturghiei stă în faptul că aceasta trebuie să aibă neapărat loc în termenii unei anumite limbi și culturi, și nu este ușor de aplicat în orașele poliglote. Analizând însă aceasta în lumina crizei care se adâncește în Africa, grija pentru indigenizare pare un lux: „sunt atât de multe probleme pe care oamenii le experimentează, precum, vrăjitoria, sănătatea, regiunile militare, state cu un singur partid, dreptatea socială ... Pe lângă probleme ca acestea, nevoia de-a compune canoane africane pentru mulțime sau nevoia de-a reforma taina spovedaniei scade ca importanță”⁹².

Mai recent un nou termen a început să fie folosit în cercurile romano-catolice pentru a se referi la schimbările prin care a trebuit să treacă creștinismul pentru a fi încorporat în viața popoarelor. Termenul folosit este cel de „inculturație” și el sugerează că este foarte folositor să privim Biserica în coordonatele ei culturale, deoarece este

---

⁹¹ E. Hillman, „The Roman Catholic Apostolate to Nomadic Peoples in Kenya”, în *Pro Mundi Vita*, Africa Dossier 15 (oct., 1980), p. 17 apud E. Isichei, *op. cit.*, p. 330.

⁹² M. Singleton, „Obsession with Possession?”, *Pro Mundi Vita*, Africa Dossier 4, N.S. (iul.-aug., 1977), p. 14 apud E. Isichei, *op. cit.*, p. 331.

destul de evident că cultura influențează Biserica și Biserica, la rândul ei, influențează cultura⁹³.

Cel mai puternic argument în favoarea inculturației evangheliei este Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, care s-a făcut pe sine membru al societății umane, situată din punct de vedere cultural în spațiu și timp. Întruparea face ca cea mai pragmatică formă de inculturație să fie legitimă⁹⁴.

Inculturația este, de obicei, privită în opoziție cu sincretismul și e văzută ca selectarea legitimă a unor aspecte din culturile indigene și introducerea lor în practica creștină, sau căutrea semințelor evangheliei răspândite din mila lui Dumnezeu în alte religii. Elementele culturii tradiționale pot astfel da o nuanță autentică creștinismului⁹⁵.

Părintele Joseph Mason, un iezuit care a predat la Universitatea Gregoriană din Roma, a folosit acest termen în 1962, cu puțin timp înaintea deschiderii Conciliului II Vatican. El se referea mai ales la interpenetrarea dintre credință și cultură, la inserarea creștinismului într-o cultură și răspunsul acelei culturi la mesajul creștin⁹⁶.

În discursul curent romano-catolic despre inculturație există o tendință de a recunoaște că Biserica Creștină astăzi își are centrul în afara Europei. Dar o dorință simplă de a vedea creștinismul luând forma și nuanța culturilor locale este însoțită de neliniște din partea ierarhiei, care este preocupată de problema autorității și păstrării credinței⁹⁷.

Termenul inculturație a fost foarte adesea asociat cu termeni precum acomodare, indigenizare și adaptare, care de asemenea se referă la sinergia dintre credința creștină și culturi, cu un accent pus pe ajustarea obiceiurilor și a ordinii speciale a diferitelor arii culturale la practica creștină⁹⁸.

Biserica Romano-Catolică prin Conciliul II Vatican a încurajat teologia contextualizării, precum și o abordare mai pozitivă a altor religii

⁹³ Donald R. Jacobs, „African Culture and African Church”, în *A New Look at Christianity in Africa*; WSCF Books, Geneva, vol. II, Nr. 2, Serie nr. 5, 1972, p. 3.

⁹⁴ Ion Bria, Philip Chanson, Jacques Gadille, Marc Spindler, (eds.), *Dictionner oecummenique de missiologie – Cent mots pour la mission*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2001, pp. 167-168.

⁹⁵ Fiona Bowie, „The Inculturation Debate in Africa”, în James P. Mackey (ed.), *Studies in World Christianity*, vol. 5, part. 1, Edimburgh, University Press, 1995, p. 69.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 70.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁹⁸ Ion Bria et al., *op. cit.*, p. 165.

Pr. Drd. Ion Manea

tradiționale. Din păcate documentul cu privire la aceasta amintește de hinduism și de budism, însă nu de religiile africane. Oricum, ca oriunde altundeva în lume demistificarea catolicismului i-a lăsat pe mulți înștrăinați și decepționați. Elementele care erau mai apropiate de religiile tradiționale au fost altarele tămăduitoare, colierele protectoare, statuete, lumânări și apa sfințită. Într-o anumită măsură golul a fost umplut de organizații precum *Rozarul Negru*, *Armata albastră de la Fatima* precum și alte nenumărate societăți *Sfântul Iuda*. Niciunele dintre acestea nu sunt străine Africii. Pentru catolici limitele unei posibile inculturații sunt impuse de Roma⁹⁹.

Papa Ioan Paul al II-lea, în *Enciclica sa Salvorum Apostoli* din 1985, a spus că inculturația este întruparea evangheliei în culturile ereditare și, în același timp, introducerea acestor culturi în viața Bisericii.” Cu toate acestea, în practică, era rezervat în ceea ce privește abilitatea africanilor de a întrupa credința creștină sau de-a-și aduce propria contribuție la creștinismul universal¹⁰⁰.

Se pare totuși că inculturarea evangheliei ca program al Bisericii în misiune pare a fi tot mai mult o cerință imposibilă¹⁰¹. Roma este adesea divizată între o apreciere teoretică a nevoii de inculturație și, pe de altă parte, o teamă de ceea ce ar putea rezulta din aceasta. Nimeni altcineva decât, pe atunci, cardinalul Joseph Ratzinger condamna teologia contextualizării și își exprima nemulțumirile despre teologia africană în mod public: „... teologia africană este în prezent mai mult un proiect decât o realitate. ... nu putem exclude posibilitatea că opinia comună a ceea ce este african poate umbri rațiunea de a fi catolic”¹⁰².

Concluzii

Față doar de situația de la începutul secolului XX, creștinismul a cunoscut în Africa o dezvoltare neașteptată. Totuși țările islamice formează o mare pată albă pe harta geografică a Bisericii din Africa. Pe întreg acest teritoriu nu numai că numărul creștinilor este în descrește-

---

⁹⁹ E. Isichei, *op. cit.*, p. 328.

¹⁰⁰ Fiona Bowie, art. cit., p. 71.

¹⁰¹ Mark Spindler, „Editorial: Inculturating the Gospel, King Sisyphus and the Cameleon”, în *Exchange*, vol. 22, 1993, nr. 1, IIMO, p. ii.

¹⁰² Joseph Ratzinger with V. Messon, *The Ratzinger report*, (San Francisco, 1985) pp. 193-194 apud E. Isichei, *op. cit.*, p. 330.